

הרב אברהם סוחובולסקי

בקשת 'ותן טל ומטר': לפי צרכי המקום או לפי צרכי ארץ ישראל?

הקדמה

ימות השנה נחלקים לשתי תקופות עיקריות ימות הגשמים וימות החמה. זמני תקופות אלו מתהפכים בכל כדור הארץ בין צפון לדרום העולם, ומשתנים בכל אזור לפי נתוניו הגאוגרפיים. בארץ ישראל זמן תקופת הגשמים הוא מתשרי עד ניסן, בארצות אירופה המערבית ימות הגשמים מתארכים עד סיון, ויש מקומות כגון דרומית לקו המשווה כברזיל, ארגנטינה ואוסטרליה שימות הגשמים מתחילים בניסן ומסתיימים בתשרי ההיפך מזמנה בארץ ישראל. משום שאין זמן ימות הגשמים קבוע, עלה הדיון, מתי שואלים את הגשמים בכל מקום בעולם, האם לפי צרכי המקום או לפי צרכי ארץ ישראל? בגמ' מצאנו לכאורה סתירה בין שתי סוגיות העוסקות בנושא זה, והראשונים ואחרונים עסקו ביישוב סתירה זו.

א. מקור ששאלת גשמים נקבעה לצורכי המקום

הגמ' במסכת תענית (י"ע"א) דנה מתי זמן תחילת שאלת גשמים בבבל, שצריכה גשמים יותר מאוחר מז' מרחשוון.

משנה. בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים. רבן גמליאל אומר: בשבעה בו, חמשה עשר יום אחר החג, כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת.

גמרא. אמר רבי אלעזר: הלכה כרבן גמליאל. תניא, חנניה

אומר: ובגולה עד ששים בתקופה. אמר רב הונא בר חייא אמר שמואל: הלכה כחנניה.

רבי אלעזר פסק כרבן גמליאל שזמן שאילת גשמים בארץ ישראל הוא מז' מרחשוון, וכן נפסק שבגולת בבל מתחילים לשאול רק מיום ס' לתקופה. והסיבה שבבבל מאחרים את שאילת גשמים מבאר רש"י (ד"ה ובגולה ששים):

ובגולה אין שואלין עד ששים בתקופה, לפי שהוא מקום נמוך, ואין צריכים מטר כל כך.

דהיינו שאין צורך הגשמים מז' מרחשוון אלא רק מיום ס' לתקופה. ובחידושי הריטב"א (תענית דף י ע"א) כתב:

ומשום דבבל טובעני ולא יבשני והגשמים מזיקים להם עד ששים יום בתקופת תשרי

לדעת הריטב"א אין די בטעם שאין צורך בגשמים, אלא מאחרים את בקשת הגשמים משום שהם גורמים נזק משום שהם מזיקים להם.¹

נמצאנו למדים מדברי חנניה "ובגולה עד ששים בתקופה", **יסוד עקרוני** שלתחילת זמן שאילת גשמים בברכת השנים אין זמן קבוע. ונראה לומר משום, שעניינה של שאילת גשמים היא עבור אותו המקום שבו שואלים, ולכן הוא משתנה בין מקום למקום לפי הצורך של אותו המקום.

ב. מקור ששאילת גשמים נקבעה לצורכי ארץ ישראל

לאור העיקרון שמצאנו בדברי חנניה, נראה לכאורה, שהוא הדין גם ביחס להפסקת שאילת גשמים. אף שבארץ ישראל מפסיקים לשאול ביו"ט ראשון של

1. הראשונים דנו מה הדין בשאר גלויות שחיו בהם קהילות ישראל שצריכים גשמים קודם יום הששים לתקופה כבארץ ישראל, האם דינם כבארץ ישראל או נגררים הם אחר בבל, ומתחילים לשאול גשמים רק מיום ששים לתקופה.

רש"י (תענית דף י עמוד א ד"ה תתאי לא בעו מים) כתב: וכן אנו נוהגים, שכל מנהגינו אחר בני בבל.

הריטב"א כתב (תענית דף י ע"א) שרק בבבל הדין כן אך בשאר הגולה אם צריכים גשמים קודם לכן ישאלו כבארץ ישראל. הרמב"ם (הלכות תפילה פרק ב) פסק רק בבבל והדומים לה מתחילים מיום ששים לתקופה ולא ביאר מה הדין בכל הגולה. השולחן ערוך (אורח חיים סימן קיז סעיף א) פסק כדעת רש"י שכל הגולה נגררת אחר בבל.

פסח היה מצופה שמקומות הצריכים גשמים גם לאחר מכן, ימשיכו לשאול גשמים. אלא ששאלה זו ג"כ נידונה בגמ' (תענית דף יד ע"ב) ומסקנתה שונה וז"ל:

שלחו ליה בני נינוה לרבי: כגון אנן, דאפילו בתקופת תמוז בעינן מטרא, היכי נעביד? כיחידים דמינן או כרבים דמינן? כיחידים דמינן - ובשומע תפלה, או כרבים דמינן ובברכת השנים? שלח להו: כיחידים דמיתו, ובשומע תפלה. מיתיבי, אמר רבי יהודה: אימתי - בזמן שהשנים כתיקנן וישראל שרוין על אדמתן, אבל בזמן הזה - הכל לפי השנים, הכל לפי המקומות, הכל לפי הזמן! - אמר ליה: מתניתא רמית עליה דרבי? רבי תנא הוא ופליג. מאי הוי עלה? רב נחמן אמר: בברכת השנים, רב ששת אמר: בשומע תפלה. והלכתא: בשומע תפלה.

מסקנת הגמ' שבני נינוה שצריכים גשמים גם בתקופת תמוז, ישאלו **כיחידים בברכת שומע תפלה** ולא בברכת השנים.

נמצאנו למדים **ששאלת גשמים בברכת השנים תוקנה ע"פ הצורך בארץ ישראל, ולצורך גשמים הנצרכים בארץ ישראל**, ולכן אין לשאול לאחר זמן שאילת גשמים בארץ ישראל, בברכה המיועדת לכך בברכת השנים. אך הואיל וכל יחיד יכול לבקש על צרכיו הפרטיים בברכת שומע תפלה, לכן בני נינוה יכולים לבקש ולשאול גשמים לצורכם ולמקום מושבם בברכת שומע תפלה. אלא לאור הבנה זו, יש לשאול, מדוע בני בבל לא מתחילים לשאול בז' מר חשוון בברכת השנים לפי הצורך של ארץ ישראל?

ג. סתירה בדברי הרמב"ם

הבנות סותרות שבין שתי סוגיות הגמ', חוזרות על עצמם ג"כ בדברי הרמב"ם. בפירוש המשנה (תענית פרק א מ"ג) כתב הרמב"ם:

וכל זה בארץ ישראל וכל שהוא דומה לה. וכן כל מה שייאמר הלאה בזמני התעניות אינו אלא בארץ ישראל וכל מקום שאורו קרוב לאורה, אבל בשאר הארצות הרי תהיה השאלה בזמן הראוי לגשמים באותו המקום, והרי אותו הזמן כאלו הוא שבעה במרחשון.

משמע ששאלת הגשמים נקבעת לצורך הגשמים באותו מקום, ולא לצורך גשמים בארץ ישראל.

לעומת זאת בהלכותיו (הל' תפילה פ"ב הי"ז) פסק כסוגיית בני נינוה: מקומות שהן צריכין לגשמים בימות החמה כגון איי הים הרחוקים שואלין את הגשמים בעת שהן צריכין להן בשומע תפלה... כלומר ששאלת גשמים בברכת השנים תוקנה לפי צורך ארץ ישראל, ובמקומות הצריכים גשמים בימות החמה יבקשו על כך בברכת שומע תפילה.

ד. ישוב הסתירה בגמ' וברמב"ם ע"פ הרא"ש

הרא"ש בתשובה (כלל ד סימן י) נקט כהבנה העקרונית, ששאלת גשמים היא עבור גשמים של כל אחד במקומו, והוכיח דבריו מפירוש הרמב"ם למשנה ומיישב את סוגיית בני נינוה ואת דברי הרמב"ם בהלכות תפילה.

והמדקדק בדבריו ימצאם מכוונים; כי בפ"י המשנה כתב: **ארצות**, לפי שיש חלוק בין ארץ ישראל לבבל, לענין שאלה והזכרה, מזה נלמוד שאין נקראין רבים, אלא ארץ אחת, **ואותם אומרים בזמן הצריך להם שאלה בברכת השנים**. אבל בחבורו כתב: **ומקומות** שהם צריכין גשמים בימות החמה, כגון איי הים, ואינם נקראים ארץ בפני עצמן, **הילכך כיחידים דמו ואומרים בשומע תפלה**. והרי הוכחתי. והדבר ידוע שבאשכנז, שהיא ארץ גדולה מאד, וצרפת, וכל הארצות שמאשכנז עד הארץ הזאת, וזאת בכלל, כולם צריכות מטר בין פסח לעצרת; **ובודאי רבים הם, ויכולים לשאול בברכת השנים ולהזכיר הגשמים כבני ארץ ישראל בחורף...**

יש לחלק בין לשון "מקומות" שהכוונה ליחידים, שאין שואלים את צורכיהם בברכת השנים אלא רק בברכת שומע תפילה. ובין "ארצות" שהם רבים, שוודאי יכולים לשאול גשמים לפי צרכיהם אפילו מפסח ואילך בברכת השנים. וגמ' סוגיית בני נינוה והרמב"ם שפסק בהלכות תפילה ששואלים בשומע תפילה, מתייחסים ליחידים או לעיר קטנה הזקוקה לגשמים, אך ארצות שלמות ישאלו לפי צורכיהם בברכת השנים.

מ"מ נמצאנו למדים לדעת הרא"ש ששאלת גשמים נקבעה לפי צורך המקום ולא לפי ארץ ישראל.

ה. ישוב הסתירה בגמ' וברמב"ם ע"פ הכסף משנה

הכסף משנה (הלכות תפילה פ"ב הל' י"ז) לא קיבל את הבחנתו של הרא"ש, ומיישב הסתירה בדברי הרמב"ם באופן אחר ולדעתו דברי הרמב"ם בפירושו למשנה אינם סותרים את דבריו בהלכה. בפירושו למשנה **באר שמקומות וארצות הצריכים גשמים בזמנים השונים מארץ ישראל ישאלו בזמן שהם צריכים**, אך לא פירט היכן בתפילה ישאלו. ובהלכות ביאר ששאלת גשמים זו תהיה בברכת שומע תפילה. אמנם אנשי בבל ששואלים לפי צרכיהם בברכת השנים, הינו משום ששאלת הגשמים שלהם מיום ס' לתקופה היא עבור גשמי ארץ ישראל ועבור עצמם גם יחד.²

לפי הכסף משנה העיקרון הוא ששאלת גשמים היא עבור גשמי ארץ ישראל, ולכן אין אפשרות לשאול גשמים בברכת השנים לאחר יו"ט ראשון של פסח, אלא רק בתור בקשת צרכים פרטיים הנשאלת בברכת שומע תפילה.

ו. פסק השו"ע

אף שהרא"ש נקט להלכה שהמקומות הצריכים גשמים לאחר ניסן, יש לשאול גשמים בברכת השנים לא קבלו את דעתו ואף הוא עצמו לא נהג כן.

והדבר ידוע שבאשכנז, שהיא ארץ גדולה מאד, וצרפת, וכל הארצות שמאשכנז עד הארץ הזאת, וזאת בכלל, **כלם צריכות מטר בין פסח לעצרת; ובודאי רבים הם, ויכולים לשאול בברכת השנים ולהזכיר הגשמים כבני ארץ ישראל בחורף. ובראותי כי הטו את לב הקהל לבלתי קבל ממני דברי אלהים חיים, גם אני חזרתי בי מלשאול ולהזכיר בבית הכנסת שאני מתפלל בו, אע"פ שהייתי יכול לשאול, אע"פ שאני יחיד, כיון שצורך רבים הוא, מכל מקום לא רציתי לעשות אגודות אגודות...**

בעקבות כך כתב הב"י (אורח חיים סימן קיז):

ולע"ד היה נראה שכיון שלא נתקבלו דברי הרא"ש וכל העולם לא

2. עקרון זה ששאלת גשמים היא עבור גשמים בארץ ישראל וגם עבור גשמים באותו המקום, יתבאר לקמן בהסבר שו"ת תורת חיים

נהגו כן הוי ליה סוגיין דעלמא דלא כהרא"ש והילכך הטועה ושאל גשם צריך לחזור אפילו בארץ שכולה בכללה צריכה גשם בימות החמה ומכל מקום כיון שהרב ספק עלינו את הדבר מי יקל ראש כנגדו ולכן ראוי לצאת מידי ספק ולחזור ולהתפלל בתורת נדבה.

וכן פסק בשו"ע (אורח חיים סימן קיז סעיף ב):

יחידים הצריכים למטר בימות החמה, אין שואלין אותו בברכת השנים, אלא בשומע תפלה, ואפי' עיר גדולה כנינוה או ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה, או אשכנז בכללה, כיחידים דמו בשומע תפלה.

ומיהו אם בארץ אחת כולה הצריכים מטר בימות החמה, טעה בה יחיד ושאל מטר בברכת השנים, (אם רוצה) חוזר ומתפלל בתורת נדבה בלא שאלה בברכת השנים (אבל אינו מחויב לחזור כלל), (ב"י בשם מהרי"א והרמב"ן והר"ן סבירי להו כהרא"ש)³.

נמצאנו למדים שלהלכה נפסק העיקרון ששאלת גשמים היא עבור הגשמים שירדו בארץ ישראל. ולכן אין לשאול גשמים בברכת השנים בימות החמה אפילו במקומות הצריכים לכך.

אלא שעדיין יש ליישב אם כן מדוע לעניין תחילת זמן שאילת גשמים אנו כן מתחשבים בצורכי בבל, תשובה לכך מצאתי בדברי הנצי"ב בפירושו מרומי שדה על מסכת תענית (דף י ע"א ד"ה הא) הוא מסביר ששאלת גשמים היא עבור גשמי ארץ ישראל, אלא שמשום כבודה של בבל ששם נתייסדה התורה שבע"פ, תקנו חז"ל שיש להתחשב אף בצורכי בבל כל עוד שאינם סותרים את צורכי ארץ ישראל. לכן אפשר לאחר בקשת גשמים עד יום ששים לתקופה מתוך התחשבות

3. וכך כתב בערוך שולחן (אורח חיים סי' קיז סעי' ד) מ"מ כתב הרא"ש בעצמו שלא נתקבלו דבריו כלל ע"ש וכאלו יצא בת קול לעשות כבני בבל וכן מבואר בדברי הרמב"ם בחיבורו בפ"ב שלא כתב כמו שכתב בפירוש המשנה ע"ש וכך סתמו רבותינו בעלי השו"ע וכן הלכה וכל המפקפק בזה ראוי לעונש. ועד מתי שואלין עד עיו"ט הראשון של פסח ומשם ואילך פוסקין מלשאול.

בצרכי בבל, אך לעולם אין לאחר שאילת גשמים לאחר יו"ט ראשון של פסח אף אם היו צריכים לכך אנשי בבל.

ז. שאילת גשמים לצורכי המקומות מתוך שפע ברכת הגשמים הניתנת לארץ ישראל

דיון מחודש בנושא זה חזר לפני כארבע מאות שנה ונמשך עד פוסקי זמננו, לאחר שיהודים התיישבו בחלק הדרומי של כדור הארץ, כברזיל, ארגנטינה, אוסטרליה ודרום אפריקה, שם ימות הגשמים וימות החמה הפוכים מארץ ישראל. במקומות אלו, צריכים גשמים לאחר ניסן שהם ימות החמה בא"י, אך הגשמים מזיקים להם בין תשרי לניסן. ועלתה השאלה האם רשאים שלא לשאול גשמים בברכת השנים בימות החמה שלהם, שהם ימות הגשמים של ארץ ישראל. וכן לשאול גשמים בימות הגשמים שלהם שהם ימות החמה בארץ ישראל. שאלה זו נידונה בראשונה לפני ארבע מאות שנה בשו"ת תורת חיים (מהרח"ש, ח"ג סי' ג) בשאלה שנשלחה אליו מברזיל.

בניגוד לדעת הרא"ש הסובר ששאילת גשמים נקבעת לפי צרכי המקום, סובר בתורת חיים שהיא נקבעת לפי ארץ ישראל. לכן לאחר חג הפסח אין שואלים גשם בשום מקום בעולם, עם זאת לאידך גיסא א"א לשאול גשמים במקום ובזמן שהם מזיקים ולכן אמרו בבל את בקשת הגשמים לאחר ס' יום לאחר התקופה. אמנם לאור ההבנה שביארנו לעיל בפסק השו"ע, ששאילת גשמים בברכת השנים **הינה רק עבור גשמים היורדים בארץ ישראל**, נראה לומר שאף במקומות שימות הגשמים וימות החמה הם ההיפך מארץ ישראל, ישאלו גשמים בברכת השנים בימות החמה שלהם שהם ימות הגשמים בארץ ישראל, וכן לא ישאלו בימות הגשמים שלהם שהם ימות החמה בארץ ישראל. וכן פסק הרב קוק בשו"ת אורח משפט (או"ח סי' כד) לשאלה שנשאלה מארגנטינה וז"ל:

ונמצא שלפי מסקנת הפוסקים, כמו שקבעו חכמי המשנה התנאים זמן קבוע להזכרה, בלא הבטה על חילוק המדינות וצרכיהם, כ"א הכל הולך כפי מה שהוא הענין בא"י, כמו כן קבעו חכמי התלמוד האמוראים שני סדרים להשאלה, אחד בא"י, כמו שהי' קבוע לחכמי המשנה, ואחד לכל הגולה כולה שהוא הולך אחר בבל, ג"כ בלא הבטה על המצב של המדינות, אלא שאם צריכים לגשמים

בזמן שהוא ימוה"ח, בא"י ובבבל, אז יש רשות לשאול בשומע תפילה כיחידים...

וכן פסק רבה של ירושלים הרב פרנק בשו"ת הר צבי (או"ח א סימן נו) לתושבי ניו זילנד.

הבנה מחודשת ישנה בשו"ת שבט הלוי (חלק א סימן כא) שכתב תשובה בנושא זה לתושבי אורוגוואי לדעתו הפוסקים דנו רק בארצות שמזג האוויר דומה לזה של ארץ ישראל, אלא שיש להם צרכים פרטיים. הפוסקים לא דנו בארצות שמזג האוויר וכל סדרי בראשית הפוכים מארץ ישראל- שהקיץ שלהם הוא חורף בארץ ישראל וכן להיפך. לפי"ז באורוגוואי הם יכולים לשאול על הגשמים בזמן החורף שלהם אף שהוא זמן הקיץ בארץ ישראל. וז"ל שבט הלוי שם:

...אבל אנה מצא כבודו שבמקום שנהפכו הזמנים לגמרי, וימי הגשמים אחר הפסח, וימי הקציר אחר החג א"כ הם צמאים לגשמים כמו אנחנו, ז"א שצריכים לגשמים בימות החורף, שהוא אצלם אחרי הפסח, והגשמים להם סימן קללה בקציר וקיץ שלהם אחרי החג א"כ לא יצאו מדרך העולם כלל שהגשמים סימן קללה בקציר, בהא לא דברו הפוסקים, ולא מצאתי לשום פוסק מפורסם שיאמר שאסור אז לשאול כי כל מה שדברו הפוסקים בזה היה ממדינות הסמוכים לאה"ק, וממדינת אירופא שכולם שוין בזה שהקיץ הוא קיץ שלנו וחורף הוא חורף שלנו אלא שזה מקדים וזה מאחר... ומ"מ מש"כ דצריך לשאול ולהזכיר בימות הגשמים שלכם אחרי הפסח, לא סמיכנא למעשה עד שיסכים עמי גאון מפורסם, אף שהדברים נראים בעיני פשוטים⁴.

מתוך דיון זה, עלה בידנו שלוש שיטות בהבנת העיקרון, שתקנו חז"ל בשאלת גשמים בברכת השנים.

א. שאלת גשמים לצורך גשמים באותו המקום (דעת שו"ת רא"ש, וכן המשיך כהבנתו בשו"ת שבט הלוי)

4. ועיין עוד בשו"ת שבט הלוי (חלק ג סימן צא על סימן כ"א) שהוסיף לדון בדין זה.

- ב. שאילת גשמים לצורך גשמי אותו המקום מתוך ברכת הגשמים שיש בארץ ישראל. (דעת שו"ת תורת חיים)
- ג. שאילת גשמים לצורך גשמים בארץ ישראל (דעת הרב קוק בשו"ת אורח משפט והרב פרנק בשו"ת הר צבי)

ח. נוסח ברכת השנים לפי כל אחד מהשיטות

ישנן שתי גרסאות בנוסח ברכת השנים האם לומר ושבענו **מטובך** או ושבענו **מטובה. הרא"ש** בתשובה (כלל ד סימן כ) והמהרש"ל (סימן סד) סוברים שיש לומר 'ושבענו מטובך' כי השביעה והברכה מאת הקב"ה היא ואילו האר"י והגר"א סוברים שיש לומר מטובה והיינו הארץ (ועיין ערוך השולחן או"ח קיז, א ומשנה ברורה או"ח קיז ס"ק א).

נראה לומר ששתי הנוסחאות חלוקות במשמעות שאילת הגשמים בברכת השנים. הנוסח "ושבענו מטובך", הוא ע"פ ההבנה ששאילת גשמים תוקנה לצורך גשמים באותו המקום. והנוסח "ושבענו מטובה" היא ע"פ ההבנה ששאילת גשמים לצורך גשמי ארץ ישראל או לצורך גשמי אותו המקום נובעת מן הברכה שחלה על ארץ ישראל. וכך הסביר הרב אהרון קוטלר (בספר משנת רבי אהרון- על התורה פרשת עקב) ואף הביא ראיה להבנה השניה:

והנה התפילת י"ח בברכת השנים נחלקו הנוסחאות אי צ"ל ושבענו מטובה או ושבענו מטובך... ונראה דהפלוגתא תליה בזה, אי קאי על ארץ ישראל דאז הנוסח ושבענו מטובה וכלשון לשבוע מטובה, ואי אמרינן מטובך קאי על הבורא ב"ה.

והנה בשם הרא"ש כתבו בהנוסח מטובך. ונראה דהרא"ש לטעמו, דמפורש בתשובת הרא"ש דדעתו נוטה דצריך טל ומטר גם בימות האביב ובקיץ בהמדינות הצריכות למטר בזמנים הללו, עי"ש. ולפי"ז קאי הברכה על כל מקום כפי מה שהוא, וצריך לומר מטובך. משא"כ לפי"מ דקיימין דאין אומרים טל ומטר רק בזמן המטר בארץ ישראל, דההשפעה היא דרך ארץ ישראל וכנ"ל בדברי רש"י (דברים יא יב), א"כ צריך לומר מטובה, דקאי הכל על ארץ ישראל, וכן הארצות מתברכות על ידה.

ונראה הוכחה גדולה דקאי על ארץ ישראל, דמפורש בברכות פרק תפילת השחר (דף כט ע"א) בתפילת הבינונו, דיש בה קיצור של כל

ברכה וברכה מהאמצעות, **ודשנו הנאות ארץ**, וזה במקום ברכת השנים. הרי דהוזכר כאן להדיא רק ארץ ישראל. וא"כ צריך לומר ושבענו מטובה, דאי לאו הכי הרי לא נזכר בברכת השנים כלל ארץ ישראל, ובהברכה הקצרה הוזכר רק ארץ ישראל, וזה לא יתכן. ונכון מאוד בס"ד.

מצאנו במדרש **משנת רבי אליעזר פרשה ג [עמוד 45]**⁵ העוסק במעשים שתוקנו זכר לחורבן ומקדש וארץ ישראל, ויש בו ראיה להבנה השלישית, ששאלת גשמים היא לצורך הגשמים בארץ ישראל **בלבד**.

ד"א במה הן צריכין לזכרו. אפי' בני מזרח, אפי' הנדויים [בא"י הים], צריכין לגשמים בתקופת תמוז, **אין שואלין את הגשמים אלא בעת שארץ ישראל צריכין להן**. שאם תאמר ישאלו בעת שהן צריכין להן, אפי' בימות החמה, נמצאו רואין את עצמן כאלו הן בארץ שלהן, אלא יהו רואין את עצמן כאלו הן באכסניא **ולבם מכוון לארץ ישראל, ושאלתו בעונתו**. אם כן, היכן שואלין את הגשמים בשצרכו להן, בשומע תפלה, כל יחיד ויחיד לעצמו.

מכאן שמגמת שאלת הגשמים באה להזכיר יעודנו לשוב לארץ ישראל ולא להשתקע בגלות. ולכן ודאי ששואלים ע"פ הצורך בארץ ישראל, אף שאינו מועיל ואף מזיק לאותו המקום שנמצא שם. וע"פ הבנה זו יש לומר **ושבענו 'מטובה' ורק מטובה** ולא מטוב שיוצא ממנה לשאר מקומות. שנזכה שתעלה שאלת גשמים שלנו לרצון ונזכה לשפע של ברכה בארצנו.

5. הזכירו בספר עלי תמר על הירושלמי מסכת תענית פ"א ה"א ד"ה בנינוה צריכין למיעבד, עמ' רפד-רפה